

ORIGINEEL

VERSLAG VAN EEN GEWONE MAN

ORIGINEEL 1

“Een landverrader - genaamd de Kin - werd op klaarlichte dag 's middags om drie uur in de Kerkstraat, (terwijl hij met zijn vrouw aan 't winkelen was), door twee onbekenden neergeschoten. De Bosschenaren feliciteerden elkaar met het overlijden van deze persoon en zeiden: ‘hij is niet dood, hij is kapot.’ ‘s Avonds kwam de reactie van Duitse zijde: fietsen werden gevorderd, er kwamen aanplakbiljetten op de panden: ‘Een vooraanstaand persoon is gedood en er zullen zes Nederlanders gefusilleerd worden.’ Volgens mededelingen uit goede bron moeten het er veel meer geweest zijn. Alle burgers om acht uur binnen, en dat begon al in de zomermaanden van 1944. Vervolgens kwam het bevel dat alle mannen om 7 uur 's morgens op Zondag bij het station aanwezig moesten zijn met schop en pikhouweel. 17

Niemand ging... 17

Ik zei tegen een van mijn twee knechts: ‘zet de bel maar af, de voordeur op slot, het achterraam dicht, en blijf maar fijn in bed liggen. Onder het genot van een sigaar, boek, en niet te vergeten de onafscheidelijke radio in miniatuurvorm. De andere knecht was ondergedoken. Dat weet de kantoorjuffrouw wel. Zij warmt zich nu bij de kachel. Volgens haar verhaal was er ontzettend gevochten, heel veel vernield en het vee liep dolende rond. Ze bracht aardappelen mee en vlees van gedood vee, wat heel goed van pas kwam. 17

Zo direct gaan we weer aan 't werk om te zorgen dat we een goede slaapgelegenheid krijgen en menig meubelstuk moet versjoud worden. Maar vele handen maken licht werk. Ik bewonder de familie Pijnenburg die ondanks de granatenregen met hun kennissen hardnekkig op 't bovenhuis blijven zitten. Het is spelen met je leven. Eén voltrefter die raak is en ze zijn dood. En dan de evacuees... Wat hebben die mensen fijn kunnen uitrusten ondanks de voortdurende granatenregen. Enige van hen waren ziek en hadden koorts. Haastig heeft men alles mee moeten nemen. Ze hebben dan ook ontzettend veel meegemaakt en gingen de volgende dag aan 't vertellen: ‘Wekenlang met zestig mensen dag en nacht in een klein keldertje, waar je nauwelijks in zitten kon. En rondom hen alles oorlogsgeweld, kapotte en afgebrande huizen, stukgeschoten bomen en omwoelde aarde, oorverdovend lawaai van tanks. Die konden volgens hen blaffen en janken. De moffen hadden zich in Berlicum ingegraven en het dorp zou met de grond gelijkgemaakt worden. Ook Schijndel, dat eerst in handen was van de Engelsen

was nu weer in Duitse handen. Van Nuland moest niets meer over zijn. Vage berichten kwamen bij ons binnen. O, wat duurde die bevrijding toch lang. 18

Zouden we nooit meer uit deze hel komen? Zelfs baby's doornat van de regen, beddengoed, nat en vuil...enz.' 18

Nog meer verhalen: 'We hadden thuis een hele veestapel, honden, kanariepieten en konijnen. 19

Ook hadden we nog een kat die uit de vlammenzee gevlucht was. Het dier was even bang van het Engelse gebulder als van het Duitse. 19

Zeulend met beddengoed, fietsen, kinderwagens en kleine kinderen. En dit alles in de stromende regen. Alles moesten ze achterlaten. Vernield, verbrand en overgelaten aan de plundering van de moffen.' De families H. en T. kwamen ontdaan en huilend bij ons vragen om onderdak. Ze kregen valeriaan en warme thee. Zo kregen we de Berlicumers er ook nog bij. Fijn dat ze vlees en aardappelen meebrachten. Een pot voor zeer velen die avond, waar we zeer van genoten. Zo konden we even het oorlogsgebeuren vergeten, maar ook door 't harde werken. 's Avonds zaten we allen weer heimelijk bij de radio en hoorden we hoe zwaar de strijd weer was. We volgden een en ander terwijl de granaten vielen. Ik zal trachten wat te vertellen van de gebeurtenissen. Op een Zondagmorgen om zes uur gingen we aan 't werk met zakken zand, kisten en bedden. We besloten een goede kelder te maken. 19

De bestaande kelder werd extra gestut, een nooduitgang gemaakt, zandzakken, barricaden op en om de kelder. We hebben gewerkt als paarden. Jammer dat ik alleen met de heer L. was. De andere mensen (die later van de kelder profiteerden) bleven weg toen er gewerkt moest worden. Ze zaten hun zenuwen weg te spoelen met de nodige borrels. We hadden een goede combinatie: een drankhandelaar en een tabaksfabrikant. 20

De laatste was ikzelf. 's Avonds filmvoorstelling, grammofoonmuziek en voordrachten. En dit alles terwijl de granaten bij honderden neerploften. 20

Een explosie in de open lucht. Maar, o schrik, een tweede explosie volgde. Ik hield m'n hoofd vast. Glas, dakpannen, puin, alles kwam naar beneden. 20

Een kop van een granaat vloog de koffiebranderij in, en sloeg de deur aan flarden. Ik heb een stuk hout als aandenken bewaard. De vuile moffen hadden granaten met springstof op de ruiten gelegd. Nadat we weer wat gekalmeerd waren, deed iedereen weer zoveel mogelijk z'n plicht. Waar bleven die Engelsen toch? Wanneer zou toch eindelijk de bevrijding komen? Twee à drie voltreffers hebben we gehad op enige meters afstand van ons huis. Een op 't bejaardenhofje, twee doden, en een kind van een Gestapoman. Achtenveertig voltreffers op Reinier van Arkel, het krankzinnigengesticht naast de zaak. Veel schade en enige doden. God zij dank zijn wij gespaard gebleven. We zijn nog steeds bang voor bommen van Duitse zijde. Dit alles hebben we heel vaak meegemaakt. We zaten b.v. op het dak om dit te repareren, zo goed en zo kwaad als dat ging, en opeens.... Granaten! De

gloeïende scherven spatten in 't rond en we renden zo vlug we konden naar beneden. Een scherf heb ik eens opgeraapt en er m'n vingers aan gebrand. Zo heet was deze. Het leven in onze schuilkelder was niet veel beter dan dat in vele andere.

21

We hadden fijne bedden, goede ventilatie, we lagen scherfvrij en hadden goede voeding. Ook af en toe een borrel en 't genot van een rokertje. Roken is een voornaam iets, het kalmeert de zenuwen. Verjaardagen werden gevierd, natuurlijk wel met de nodige weemoed. 22

Op een ochtend hadden we 'n grote bomkrater in de straat. 's Middags zijn we haastig gaan kijken. Meten mocht vooral niet. Te nieuwsgierig kon niet, dan kon je het leven laten. Blijf zoveel mogelijk in de kelder of schuilplaats... De 'boze buurman naast de zaak' kreeg door z'n nieuwsgierigheid 'n schotblessure aan z'n pols. Maar ja, je moest er wel eens door en dan was 't dikwijls op 't kantje af. Eens was ik in de Hinthamerstraat; er sloeg een granaat op vijftig meter afstand in. Ik beefde, m'n knieën knikten. Maar dankbaar en blij dat ik het leven mocht behouden ben ik weer naar de zaak geslopen. 22

Deze angstige momenten hebben ons nederig gemaakt. Soms baden we gezamenlijk het Rozenhoedje. Op een Zondag ben ik in de Sint Jacobskerk naar de ochtenddienst gegaan van 11 uur. Dit kerkbezoek vergeet ik nooit meer. In 't begin was alles rustig, toen een klap, een oorverdovend lawaai. Alles donderde en stond te schudden. Zou er paniek komen? 22

De priester op 't altaar bleef knielen. Wij bleven ook kalm zitten en stelden ons onder Gods bescherming. De meeste mensen renden het kerkgebouw uit de straat op. Toen het ergste voorbij was ben ik voorzichtig langs de huizen naar de zaak gegaan. We hoorden later: een hevig luchtgevecht. Een vliegtuig was neergestort met 10 bommen dicht bij de Watertoren en de Graafseweg. Er waren 30 doden en vele huizen totaal vernield. De volgende morgen vernamen we welke delen van de stad het ergste getroffen waren. En hoeveel doden. Het was een treurig schouwspel. Dit was de - niet te beschrijven oorlog - waarover ik in mijn jeugd zoveel gelezen had. Dat ging over andere plaatsen en speelde zich af in andere tijden en nu ondervond ik het in levenden lijve. Een jongeman uit onze buurt keek uit het raam. Hij was meteen dood. 23

Getroffen door een granaatscherf. Terug naar mijn eigen verhaal. In nachten niet geslapen, om 5 uur op... Aan 't werk. Zenuwslopend. Familie Pijnenburg in de Diepstraat beroofd- 's morgens moffen in de koffie branderij- schurft- er werd gevochten in de kelder, een granaat midden tussen de bedden- brandend Den Bosch, een grote lichtstraal- noodklok, enige uren op straat- toestand in ons eigen huis: dode vissen, tekort aan melkpoeder- centrale keuken. De vrouwen moesten zoveel mogelijk binnen blijven en wij moesten er op uit voor proviand, kolen, water. Naar de kerk gaan deden we bijna niet meer, ook niet op Zondag. 's Avonds baden we tot de Lieve-Vrouw van Den Bosch om ons te sparen. Het was middernacht toen het weer granaten regende en Tonny -onze oudste dochter- heel naïef zei: 'de Tommies maken veel lawaai, papa, ze zijn erg stout! De meeste

mensen vonden het verschrikkelijk dat we zo bevrijd moesten worden. Ze hadden dan nog liever Duitse bezetting. Ik was het niet met ze eens. Alles was beter dan dat! Enige oude dames sliepen of lagen nachtenlang met de kussens op hun hoofd. Allen hadden hun kleren nog aan. Een held van de luchtbescherming lag met zijn stalen helm op in bed. Niemand durfde naar de WC die buiten was. Dus dan maar op de emmer. We leerden ons behelpen... 24

Niet iedereen was altijd even gezellig. We hebben ons dan ook af en toe flink aan sommige mensen geërgerd! Hier boden we schuilgelegenheid, blij om anderen te kunnen helpen. Duitse vliegtuigen hadden we allang niet meer gezien, en die van de geallieerden enorm veel. Maar waarom kwamen ze dan niet? Op een Dinsdag stonden een paar Duitsers in de poort van onze zaak en hielden daar de wacht. Het waren sterke kerels en ze stonden te kijken alsof ze de oorlog al gewonnen hadden.” 25

Op de hoek van de straat 25

Staat een NSB'er 25

't Is geen man, 't is geen vrouw, 25

Maar een farizeeër 25

Schiet hem dood, in de sloot 25

Leg hem in een kistje 25

Doe er dan wat water bij 25

Dan zwemt hij als een visje! 25

“In tijden van nood leert men zijn vrienden het beste kennen... Ondanks 't granaatvuur dat nu al weken aan een stuk heeft geduurd heeft, (de ene dag of nacht heviger dan de andere) voelden we ons tamelijk veilig in onze schuilplaats. We maakten ons het leven zo aangenaam mogelijk. 's Nachts was het 't ergste. Om de twintig minuten hoorden we inslagen. De ene dichtbij en de andere verder weg. We hoopten dat Onze Lieve Vrouw van Den Bosch over ons zou waken. Eens is er bij ons ingeslagen. Allen waren gelukkig nog in leven. Hoe zou ons huis het er afgebracht hebben? Maar daarover niet getreurd, wij mochten ons leven behouden! 26

Ook andere mensen kwamen om onderdak. Bedden werden uitgezet, een noodleiding aangelegd voor elektrisch licht. Petroleumlampen voor noodverlichting. Kachels om eten te koken, wanden geplaatst. Tafels en stoelen voor een goede zitplaats en 't voornaamste: barricades voor deuren en ramen. Mijn militaire opleiding kwam nu goed van pas. Iedereen werd aangesproken om toch vooral kalm te blijven. Zoals altijd zijn er mensen die liever een ander laten sjouwen dan zelf te handen uit de mouwen te steken. Maar ze profiteren wel van de goedwillenden. We hadden geen honger en toch hebben we menige angstige tocht gemaakt. Want ja, de bevoorrading moest toch doorgaan. Met levensmiddelen

hebben we gelukkig nooit vastgezet, zoals menig andere stadgenoot. Wel drinkwater. Dat hebben we later nog ergens anders kunnen halen. Een week verliep weer. Met de elektricien de heer A. was ik juist bezig mijn ondergedoken radio te repareren, die we later door warmte weer in werking gekregen hebben. Opeens hoorden we een geweldige slag, en weer een! Wat was dat? We renden naar buiten. De familie L. (onze oude burens) kwam bleek en geheel ontdaan om onderdak vragen. Een voltrefter was enige meters achter hun huis ingeslagen. We voelden ons in die tijd heel veilig op de zaak en hadden alles provisorisch ingericht. Mijn vrouw was in gezegende staat en voor haar was het dus een zeer angstige tijd en dubbel oppassen. Ze is dan ook wel acht weken aan een stuk binnen gebleven. Eén keer is ze uit winkelen gegaan en maakte op straat een luchtgevecht mee. Iedereen vloog de huizen in. 27

Maar gelukkig op tijd. De lappenpoppen van onze dochter Tonny lagen nog op straat. Met levensgevaar heeft ze de poppen opgeraapt want Tonny hilde hevig om haar schatten. Het personeel van de buitenplaatsen kwam niet meer. Dus moesten we zelf per handwagen goederen gaan halen in de fabriek van de Gruyter. Soms moesten we vluchten naar 't meest veilige plekje van de winkel, want de kogels en scherven vanuit vechtende jagers gierden door de straat. Het was een oorverdovend lawaai. Dit grapje hebben we later nog dikwijls meegemaakt. Ook als we zelf op de straat waren. Dan vluchtten we dichtbij in de struiken en openstaande huizen. Luchtgevechten kunnen plotsklaps en zeer verraderlijk zijn. Zondag gingen we verhuizen. Een handwagen hadden we niet meer. Dus alles zoveel mogelijk per kinderwagen. 29

Met de bakfiets durfden we niet op de straat te komen vanwege de moffendieven. Enkele mannen stonden bij hun auto's afscheid te nemen. Ze moesten naar 't front en rookten zenuwachtig sigaretjes. De Engelsen zaten in de buurt van Schijndel en konden niet verder. 29

Ieder ogenblik verwachtten we ze hier. Het zou echter nog 6 weken duren. Wie had dat kunnen denken? Alle contact met familieleden en kennissen was verbroken. Alleen met Sint-Michielsgestel heb ik nog een paar keer kunnen bellen, met medewerking van de heer K. De heer K. hield dag en nacht de wacht in 't PTT-gebouw, dat de moffen in de lucht zouden laten vliegen. (Hetgeen later ook gebeurd is.) Ook hield de heer K. de wacht onder een brug. Wat dat prikkeldraad op de straat betekent weet ik nu nog niet. Of moest deze barricade het machtige gemotoriseerde geallieerde leger tegenhouden? We konden ons toen nog niet de kleinste voorstelling maken van wat een materieel hier voorbij zou komen denderen. Voortdurend waren er hevige knallen en ontploffingen, en we wisten niet wat het was. Het raam van ons slaapkamertje bij de familie Kaasjager (?) hadden we gebarricadeerd met beddengoed en planken. Vlak onder ons stond een dubbele militaire post. Daarin zaten moffen met meiden... Ook zij waren zenuwachtig en wachtten op het komende gebeuren. Alle mensen die in de straten bij een plantsoen woonden moesten ineens hun huizen verlaten. Het was treurig om te zien. Ze hadden weinig tijd. Ieder die maar kon sjouwde met huisraad. Veel dingen waar ze aan gehecht waren. 30

Alles moesten ze achterlaten. En later zijn ze ook veel kwijtgeraakt door diefstal en plunderingen. Voor deze ellende zijn wij gelukkig gespaard gebleven. De kapelaans kwamen hun belangstelling ook tonen. Ik stelde mijn handwagen beschikbaar en heb deze nooit teruggezien! Tegen de avond ging ik zoals gewoonlijk op inspectietocht. Even boven naar de zolder en dan zo gauw mogelijk terug, want de granaten vielen weer. Ik wreef m'n ogen uit. Was het dan toch werkelijkheid? Brand....! Ontzettend, wat nu? Als we moesten gaan vluchten was de ellende niet te overzien. Grote zwarte rookwolken en vlammen sloegen knetterhard omhoog en om zich heen. Vlug naar beneden. De vrouwen weg. Om paniek te voorkomen. Dit waren mijn eerste gedachten. We vertelden de vrouwen dat ze één voor één naar de kelder aan de straatzijde moesten gaan. Alles verliep goed. Opgepropt stonden en zaten we in de kelder, die toen veel te klein was. De familie L. kon het niet meer uithouden en vluchtte weg. Wat moesten we doen als straks ons pand aan 't branden ging? We wisten het niet. Mijn gedachten waren naar Reinier van Arkel te vluchten of het plantsoen in. Maar wat nog het ergste was: er was overal granaatvuur! Een brandweer was niet aanwezig. Gelukkig was er geen wind, zodat het vuur zich niet verder uitbreidde. De huizen aan de kanaalzijde en de Diepstraat zijn alle uitgebrand. De Windmolenbergstraat bleef gespaard en dus ook ons pand. Tegen de avond werd het dan ook wat minder en gingen we de kelder uit naar onze slaapgelegenheid, waar 't heel wat beter was! In menig kelder in de stad was het slecht. Er werd gevochten, de onderlinge verstandhouding was slecht. 32

Er waren kelders waar water in stond. In één kelder kwam 'n blindganger midden tussen de bedden. Het is te begrijpen wat een paniek dit gaf. Het prachtige station in brand gestoken door jachtbommenwerpers. 's Avonds was de stad in de richting van 't station één vlammenzee. De lucht was helrood gekleurd. 33

Wat zouden de mensen daar in die hel wel hebben moeten meemaken? God spare hen! De statige Sint Jan stond er gelukkig nog. Aan de andere zijde verlichtte een reusachtige straal de hemel. Het was een lichtbaken voor de wegen. Een fantastisch schouwspel. Pas twee dagen later was het andere gedeelte van de stad weer vrij. 33

Het was een 'schreckliche Nacht' geweest. Alles vuur en 'Patschen.' Het was het enige wat ze van de vijand gezien hadden, en dan die ellendige fosfor. De jas van een soldaat was door en door verbrand. 34

'Das ist kein Krieg, das ist Mord', zeiden ze. Ik dacht bij mezelf, jullie hebben er zelf om gevraagd. Ze waren erg hongerig en hadden ontzettende dorst. Ze kregen een half brood, dat in een oogwenk verdwenen was, slokten een halve emmer water op, we duwden ze een handvol sigaretten in de zak en weer vooruit gingen ze, als opgejaagd wild. Pantserwagens hadden ze bijna niet meer. De dag erna heb ik er dan ook enige zien terugkomen met verscheurde kleren en doornat. Ze konden bijna niet meer lopen. Sommigen reden op gestolen fietsen zonder banden. Een paar dagen later hoorde ik eensklaps gerommel in de ochtend in de koffiebranderij. Het was na een nacht van hevig trommelvuur. Er was ontzettend

gevochten en we konden niet slapen van 't lawaai. Ik ging kijken en jawel, vier Duitsers die de koekjestrommel van mevrouw K. aan 't verorberen waren. En de jampot aan 't ledigen. Ik knoopte een gesprek met hen aan... 34

Het springen van de brug. Een geweldige explosie! Ik bleef bij mijn vrouw die elk moment kon bevallen. Ze heeft thuis het bed gehouden. Een tweede explosie volgde en daarna nog een door de luchtdruk. Grote stukken ijzer vlogen door de lucht. Ze zijn zelfs op de markt terechtgekomen! Glas, houtwerk, met oorverdovend lawaai.

Een enorm geknal en gedreun... Gelukkig was niemand getroffen of gewond. Ik ging naar buiten. De lucht zag asgrauw. Op de straat een ruïne van glas en ijzer. Een groot stuk van de brug lag midden in de Hinthamerstraat. Instinctmatig ging ik niet terug, ik bevond me nog in een staat van totale verdwazing. We mochten nu nog enige uren per dag op straat komen. Kregen noodlunchen, en aten vissen die door explosies in 't water gedood waren. Ook kregen we melkpoeder uit de Centrale keuken. Op een middag waagde ik het om naar ons pand te gaan kijken; - langs de huizen sluipen en vlug naar binnen. - Vele ramen stuk, de achterdeur kapot enz. Veel glas in de kamer en hier en daar scheuren. Het viel gelukkig verder nog wel mee. Ik heb direct hout bij elkaar gezocht en ben aan 't opruimen gegaan. Tenslotte kastdeuren en kamerdeuren voor de gaten gespijkerd. 35

Doorwerken, want zo meteen vallen er weer granaten! - Ik had geen rust in het huis. En jawel hoor, daar kwam het weer. Slag op slag. Zo gauw mogelijk hier weg! Even was het stil. 36

(Nu op een holletje langs de huizen naar de schuilplaats.) De familie Pijnenburg kon het op het bovenhuis niet meer uithouden en vroeg om onderdak. Bedden hadden we niet meer, dus ze sliepen in stoelen of op de grond. Ook waren er enige mensen bij uit de Diepstraat. Het was bij ons dus mudvol. Ik heb die nacht gewaakt en voorzichtig sloop ik door de donkere gang naar voren naar de kelder. Mijn vrouw wachtte achter en ik voor aan de straatzijde. 36

In de gang viel ik over een persoon. Het was een Duitse soldaat, die in elkaar gedoken zat. Hij is met me mee in de kelder gegaan, kroop weg in een donker hoekje en ging een pijpje stoppen. Het was een boerenkerel uit Saksen. Hij was de oorlog moe. Hij had het plan opgevat om zich gevangen te laten nemen. Hij vertelde van het front en van hetgeen hij verder meegemaakt had. Buiten was het stil, maar vannacht vielen er weer projectielen en hoorden we schieten en ontploffingen. Bij een kaarslichtje hebben we de komende dag afgewacht. Ik had wat eten meegenomen en probeerde even te slapen. We waren oververmoeid. 37

De volgende morgen vroeg iemand mij om even naar boven te komen. Er was hevig geweer- en mitrailleurvuur en de kogels vlogen langs onze ramen. Ik keek naar buiten en zag tot mijn verwondering de eerste Engelse soldaat. Hij was gewond en werd verpleegd door mevrouw Pijnenburg. Ik had nog nooit een dergelijk uniform gezien. Dit was dus onze eerste bevrijder. Zachtjes werkte ik hem naar binnen. Ik wist dat op huisvesting van Engelsen de doodstraf stond. Het kon me weinig schelen. Hier moest geholpen worden! De gewonde werd naar binnen gesjouwd en het ijzeren hekwerk voor 't raam weggenomen. Zijn rug was
